

LUNDS
UNIVERSITET

Ett ideologiskt hem

**En kritisk analys av folkhemstankens ingångsvärden
och ideologiska utveckling**

An ideological home

Claes Hänström

Institutionen för kulturgeografi
och ekonomisk geografi
SGEK02

HT14
Handledare: Maja Essebo

Innehållsförteckning

Inledning	5
Syfte	5
Bakgrund	6
Folkhemstalet.....	6
Keynesianismen och Socialdemokratin	6
En tid av samförstånd	7
Finanskrisen	7
Kris i befolkningsfrågan	7
Statens byggnadslånebyrå	8
Bostadssociala utredningen.....	8
Allmännyttan.....	8
Tidigare forskning	9
Synen på människan	9
Stockholmsutställningen och de sociala ingenjörerna	10
Funktionalismen	11
Metod	11
Material	11
Studien.....	11
Analysen.....	11
Ideologikritik	12
Identifiering av ideologi	12
Teoretisk ansats	13
Teori	13
En konceptualisering av makt.	14
Maktens osynliga natur i den decentraliserade makten	14
Maktens osynliga natur i den binära makten.....	16
Teorins relevans för studien.....	17
Sammanställning av Material	17
Folkhemstalet.....	17
Acceptera	18
Synen på vetenskapen.....	18
Synen på samtiden	18
Det moderna.....	19
Människan och staten.....	19
Bostaden.....	19
Bostadsbyggandet.....	20
Form	20
Analys	21
Folkhemstalet.....	21
Värden	21
Jämlikhet	21
Samförstånd.....	22

Instrumentella människovärden och marknadsvärden.....	22
Acceptera	23
Subjekt till funktionalismen.....	23
Subjekt till industrialismen.....	24
Subjekt till rationalismen.....	24
Subjekt till livsstilen	25
Subjekt till ett system	25
Slutsatser	26
Vilka övergripande värden präglar den ursprungliga tanke som låg till grund för det fysiska byggandet inom ramen för folkhemmet?	26
Vilka ideologiska aspekter präglar den vidare utvecklingen av folkhemstanken?	26
Vilka konsekvenser kan det ideologiska ramverket tänkas få för medborgaren i folkhemmet och dess efterlevande?	27
Vilka eventuella stridigheter finns mellan folkhemmets ursprungliga värden och dess vidare ideologiska utveckling?	28
Sammanfattning	29
Litteraturförteckning	30

Inledning

30-talet är en tid av kriser. Finanskrisen sveper in från USA och den stora inflyttningen till städerna resulterar i bostadsbrist och trångboddhet, problem som kan ses vara lika aktuella idag som då. I denna oro presenterade socialdemokraternas partiledare Per Albin Hansson, 1928, visionen om folkhemmet. En vision där nationen liknades vid det goda jämlika hemmet. En allomfattande samhällsvision med ambitionen att förändra samhällets sociala och fysiska struktur efter moderna behov. Behov som förutom de ur kriserna uppenbara formulerades av politiker och en grupp akademiker kallade sociala ingenjörer. Folkhemstanken kom att ligga till grund för omfattande politiska reformer av både den sociala och den fysiska utformningen av landet, där lösningen av den sociala nöden söktes i just utformningen av det fysiska samhället. Områden som Södra Ångby och Ålsten i Stockholm, Augustenborg i Malmö och Högsbo i Göteborg är exempel på funktionalistiska områden som var en del av den omfattande nybyggnation som har sitt ursprung och sin ideologiska grund i folkhemstanken. Idag pågår i skuggan av de senaste kriserna en liknande omdaning av staden där de postindustriella städerna gör upp med sitt industriella förflutna och inriktar sig mot nya värden. Genom att studera tidigare samhällsomvandlingar kan vi kanske bättre förstå innebörden av dagens. Ur 30-talets kriser kom förändring, men vilka värden fick genomslag och vilka ideologiska ramar stod till grund för denna förändring?

Syfte

Syftet med denna uppsats är att utifrån kritisk teori med maktteoretiska perspektiv undersöka vilka värden och ideologier som låg till grund för det fysiska samhällsbyggandet under folkhemstanken och problematisera implementeringen av dessa. Utifrån detta ämnar uppsatsen undersöka utvecklingen från de politiskt formulerade övergripande värdena till dess mer utvecklade ideologiska ramverk, samt undersöka hur det fysiska rummet som bärare av folkhemmets idéer kan tänkas påverka medborgarna. För att fylla detta syfte ämnar uppsatsen svara följande frågeställningar:

- Vilka övergripande värden präglar den ursprungliga tanke som låg till grund för det fysiska byggandet inom ramen för folkhemmet?
- Vilka ideologiska aspekter präglar den vidare utvecklingen av folkhemstanken?
- Vilka eventuella stridigheter finns mellan folkhemmets ursprungliga värden och dess vidare ideologiska utveckling?
- Vilka konsekvenser kan det ideologiska ramverket tänkas få för medborgaren i folkhemmet och dess efterlevande?

Bakgrund

För studien har Folkhemstalet (Hansson, 2012) och debattboken *Acceptera* (Asplund et al., 1931) valts. Folkhemstalet har valts eftersom det kan ses som den offentliga lanseringen av folkhemstanken. Då talet var visionärt och abstrakt behövdes också en text som konkretiserade dessa tankar. Även om *Acceptera* då den skrevs inte var en del av folkhemstankens framarbetning kom dess idéer senare till stor del att prägla den. Detta då boken utgick från samma problemformulering som talet och att flera av författarna under 30-talet var eller blev involverade i den socialdemokratiska bostadspolitiken. Idéerna i *Acceptera* blev ledande för den fysiska utformningen av folkhemmet och således av intresse för studien. (Hirdman, 2000)

Följande kapitel syftar till att sätta studien i en större helhet. Framför allt för att ge läsaren en större förståelse av omständigheterna runt folkhemmet men också för att förankra Folkhemstalets (2012) och *Accepteras* (1931) relevans för folkhemmet. Samtidigt ämnar följande kapitel ge kompletterande underlag till analysen.

Folkhemstalet

Den 18 januari 1928 ställde sig Socialdemokraternas ordförande i riksdagens talarstol och höll det som senare skulle komma att kallas folkhemstalet. Nationen liknades vid ett hem och en vision för den goda solidariska nationen målades upp.

”[...] Hemmets grundval är gemensamheten och samkänslan. Det goda hemmet känner icke till några privilegierade eller tillbakasatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där ser icke den ene ner på den andre. Där försöker ingen skaffas sig fördel på andras bekostnad, den starke trycker icke ner och plundrar den svage, I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete, hjälpsamhet. Tillämpat på det stora folk- och medborgarhemmet skulle detta betyda nedbrytandet av alla sociala och ekonomiska skrankor, som nu skilja medborgarna i privilegierade och tillbakasatta, i härskande och beroende, plundrare och plundrade. [...]” (Hansson, 2012)

Det var startskottet för den nya socialpolitik Socialdemokratiska arbetarepartiet skulle föra efter maktövertagandet 1932.

Keynesianismen och Socialdemokratin

När Socialdemokraterna kommit till makten 1932 hade de lämnat den marxistiska inriktningen och talade inte längre om förstatligande av produktionsmedlen utan istället om planhushållning där statliga styrmedel användes för att reglera produktionen i landet. För att tackla den finansiella kris som rådde började de styrande socialdemokraterna praktisera Keynes ekonomiska teorier som, i grova drag, går ut på att konsumera sig ur en lågkonjunktur (Pettersson, 2012). Ett led i detta var att den socialdemokratiska regeringen genomförde reformer på bostadsmarknaden. I enlighet med Keynes teorier, och den socialistiska ideologin, utökade regeringen den offentliga sektorn under de nästkommande årtiondena. Den storskaliga byggnationen fick efter krisen således också ekonomiska incitament.

Med Keynes tanke om att kriser beror på en för liten konsumtion gavs också hemmen en ny roll. Socialdemokraterna ville skapa förutsättningar för privat konsumtion. Potential för detta sågs i en ekonomiskt välmående arbetarklass som hittills inte haft pengar över till detta. Regeringen Socialdemokraterna fick därmed också ekonomiska incitament till att höja levnadsstandarden för arbetarklassen. I funktionalistisk anda skulle hemmens funktion i ekonomin vara att konsumera de varor som producerats och således öka produktionen. (Hirdman, 2000)

En tid av samförstånd

Mellankrigstiden var en tid av samförstånd där de ledande politiska partierna Socialdemokraterna och den oppositionella högern möjligtvis hade olika mål men en gemensam strategi, att öka välståndet i samhället. Ett ökat välstånd skulle bidra till efterfrågan på produktion samtidigt som det skulle ge arbetarklassen en bättre levnadsstandard. (Tykesson et al., 2001)

I valet 1936 fick SAP 45,9 % av rösterna och förhandlade om regeringsbildning med Bondeförbundet för att få majoritet i riksdagen. I följande val 1940 fick SAP egen majoritet med 53,8 % av rösterna men valde ändå, på grund av andra världskrigets utbrott, att bilda samarbetsregering med övriga riksdagspartier. (Regeringskansliet) Viljan till samförståndet blev också viktig för att få ett slut på de konflikter som präglade industrin och arbetsmarknaden sedan sekelskiftet. 1938 träffades arbetsmarknadens parter till förhandling i Saltsjöbaden. LO och SAF gjorde upp om de spelregler som skulle gälla på arbetsmarknaden. Villkoren i avtalet styrde lönebildningen med syfte att ge trygghet både för arbetsgivare och arbetstagare. Lön blev således inte i samma grad ett konkurrensmedel. Utöver lön styrdes också regler för uppsägning, stridsåtgärder och hur samhällsfarliga konflikter skulle hanteras. Avtalet som innebar att fackförbunden och arbetsgivarna förband sig att återkommande förhandla om arbetsmarknadens regler gjorde att staten inte behövde lägga sig i med lagstiftning om minimilön. (Wallen & Ekdal, 2013) (Landsorganisationen, LO, 2012)

Finanskrisen

1929 kraschade börserna i New York vilket fick konsekvenser över nationsgränsen till övriga världen. I Sverige nådde finanskrisen sin kulmen 1932 med Kreugerkoncernens kollaps och Ivar Kreugers självmord. När stockholmsbörsen då föll drabbades Sveriges industrier av minskad orderingång och städerna av en växande arbetslöshet (Pettersson, 2012, s. 33). En femtedel av arbetskraften inom industrin gick arbetslös (Rudberg, 1999).

Kris i befolkningsfrågan

Parallellt med finanskrisen led också Sverige av en bostadskris efter den stora inflyttningen till städerna som skett under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Dessutom bestod de flesta av städernas lägenheter av ett rum och kök vilket gjorde trångboddheten svår. Trots de dåliga boendeförhållandena var bostadshyrorna i städerna höga. Folkets dåliga levnadsförhållanden sågs som ett hot mot landets ekonomiska välgång (Tykesson et al., 2001). Gunnar och Alva Myrdal skrev 1934, som ett debattinlägg, *Kris i befolkningsfrågan* där de argumenterade för att det låga barnafödandet i landet berodde på dessa dåliga levnadsförhållanden (Myrdal & Myrdal, 1997). Detta togs på allvar då en låg befolkningstillväxt ansågs vara farlig för ekonomin. (Tykesson et al., 2001)

Statens byggnadslånebyrå

I denna tid av kriser kunde inte längre problemområdena skiljas från varandra. Bostadspolitikerna blev sammankopplad med familjepolitiken och det behövdes konkreta åtgärder för att stävja de dåliga boendeförhållanden som rådde för familjerna i städerna. Som ett led i att tackla detta inrättades 1934 Statens byggnadslånebyrå för att möjliggöra byggnationen av *barnrikehusen*. Det var hus ämnade för barnrika familjer med små medel. Vidare åtgärder för att hjälpa denna grupp var inrättandet av bostadsanskaffningslånet, 1935, och 1938 införandet av ett familjebidrag riktat mot att rabattera familjernas hyra för att således ge dem medel över till konsumtion. (Boverket, 2007) Med tiden övergick lånen från att rikta sig mot att hjälpa specifika problemgrupper till att ges mer generella lånekriterier. Byggnadslånen, som var förmånliga, kunde endast fås om vissa minimikriterier uppfylldes i byggnationen. (Tykesson et al., 2001)

Bostadssociala utredningen

Ytterligare en åtgärd för att ta itu med den dåliga bostadssituationen i landet var att den nya regeringens socialminister Gustaf Möller 1933 tillsatte den *Bostadssociala utredningen*. Den hade till syfte att utreda boendesituationen för befolkningen och ge direktiv för framtida bostadsreformer. Utredningen bestod av en grupp sammansatt av bland annat forskare, byggmästare, arkitekter och representanter från de stora byggbolagen, däribland HSB. Utredningen pågick fram till 1947 då den kom med sitt slutbetänkande. (Boverket, 2007)

Socialpolitiken var under det tidiga 30-talet präglad av punktinsatser för att hjälpa utsatta grupper i samhället, så som i fallet med barnrikehusen, men övergick med tiden att inrikta sig mot att göra mer generella insatser. Ett av direktiven från utredningen var att de bostäder som byggdes skulle bestå av två rum och kök och att hyran inte skulle överskrida en femtedel av en industriarbetares lön. (Tykesson et al., 2001)

Allmännyttan

Enligt direktiv från bostadssociala utredningen antogs en ny lag i riksdagen vilken styrde att det endast var kommunerna som fick besluta om planeringen av staden. De privata markägarna kunde således inte själva besluta om nybyggnation. För att ytterligare styra bostadsbyggandet politiskt gav regeringen direktiv till kommunerna att bilda egna bostadsbolag. Dessa bolag skulle producera bostäder utan vinstsyfte. Det var bolag som dessa, MKB i Malmö, Svenska hem i Stockholm, Poseidon i Göteborg med flera vilka tillsammans med de större kooperativa bolagen, HSB och Riksbyggen planerade och byggde de nya bostadsområdena i Sverige, idag kallade miljonprogramsområdena.

Tidigare forskning

Här nedan följer ett sammandrag av de delar i Yvonne Hirdmans (2000) och Tyke Tykesson *et als* (2001) forskning som behandlar folkhemmets fysiska och sociala utformning. Detta redogörs för att ge kontext och verklig förankring till analysen och analysmaterialet.

Yvonne Hirdman (2000) skriver i sin bok *Att lägga livet till rätta* om det Socialdemokratiska folkhemmets planering och implementering. Hon beskriver folkhemsbygget utifrån ett kvinnoperspektiv och hon motsätter sig den gängse bilden av en icke utopiskt driven socialdemokrati. Hennes syfte med boken är att försöka visa den utopiska målbild hon menar socialdemokratin arbetat efter. En utopi som fött en människosyn som påverkat politiken att gå in och styra den tidigare privata sfären på ett tidvis integritetskränkande sätt. Denna utopiska vision framarbetades av en grupp forskare, arkitekter och ekonomer kopplade till socialdemokratin som tog in influenser från Europa och USA. De kom efter samtida industrialistisk anda att kallas *sociala ingenjörer*. Hirdman beskriver hur deras idéer fick genomslag i bostadspolitiken under 30-talet och hur de 1930 konkretiserade sina visioner för staden i bostadsmässan *Stockholmsutställningen*.

Jag har också tagit del av Tyke Tykesson *et als* (2001) rapport, där han på uppdrag av länsstyrelsen i Skåne genomfört en bostadsinventering av Malmö. Här har jag hittat underlag för kronologin i bostadsreformerna samt mer ingående fått kunskap om funktionalismen som var den stil och det arbetssätt de sociala ingenjörerna förespråkade.

Synen på människan

Tiden efter första världskriget präglades av en Socialdemokrati som lämnat de stora marxistiska tankarna om samhällets organisering genom produktionsmedlens inordnande och som i dess vakuum antagit en ny utopi. Den om det goda rationella samhället med den goda rationella medborgaren. I denna utopiska tanke var relationen stat och individ tvingande till individens underordning. Den som inte kunde se sitt eget bästa i den politik som fördes, skulle tvingas för sin egen skull. Politiken var ju trots allt god för människan. Med denna tanke tagen från Rousseau innebär det i fall av motstånd att "människan ska tvingas att bli fri" (Hirdman, 2000, s. 57). Att fostra människor till moderna medborgare var avgörande i framgången för det rationella samhället. Denna förmyndarmentalitet som stöddes i den rationellt inriktade vetenskapen fick genomslag i politiken och trängde långt in i människors liv och överordnade sig individen. I det rationella samhället fanns inte plats för det avvikande vilket i sin yttersta form manifesterades i tvångssteriliseringar av människor med psykiska störningar, brottslingar eller andra med för det rationella samhället avvikande beteenden och egenskaper. (Hirdman, 2000)

Socialpolitiken som kom ur folkhemstanken hade inte bara fokus på arbetsmarknaden utan också på hemmet, vilket innebar att det inte längre var enbart männens domän, arbetsmarknaden, som prioriterades utan också kvinnornas domän, hemmet. I modernismens anda med ideal från demokratin,

industrialismen och kapitalismen blev kvinnlig frigörelse en viktig del av socialpolitiken. Då det modernistiska folkhemmet präglades av uppgörelse med det förflutna passade inte kvinnan in, vars roll fortfarande var kvar i bondesamhället. Den moderna människan var en man och den omoderna kvinnan blev således ett problem. Kvinnans roll och plats blev därför föremål för omdaning och kvinnor fick plats på arbetsmarknaden, gavs demokratiska rättigheter och hennes plats, hemmet, stod inför en modernisering. Men med denna tanke uppstod praktiska problem. Om kvinnan skulle moderniseras, ges rättigheter och ta plats utanför hemmet, vem skulle då ta hand om hemmasysslorna? Det sågs inte som effektivt eller passande en modern människa att också sörja för och fostra sina barn. I modern rationell stordrifts- och kollektivistisk anda var lösningen att barnafostran skulle skötas på internat. Dessutom sågs det goda samhället avhängigt av den goda fostran och något så viktigt var farligt att lämna till den enskilde människan. Denna tanke fick dock inget praktiskt genomslag, även om likheter kan ses med den nuvarande barnomsorgen. Det visar dock på tidens kvinnosyn och på rationaliteten som överordnat värde i folkhemmet. (Hirdman, 2000)

Stockholmsutställningen och de sociala ingenjörerna

Stockholmsutställningen hade inriktning på livet i och utanför hemmet. Utställningen var indelad i tre delar:

- I. *Arkitektur*, huvudsakligen bostadsgestaltning;
- II. *Samfärdsmedel, gator och trädgårdar*, ramen för livet utanför hemmet;
- III. *Bohag*.”(Konstindustri, konsthantverk och hemslojd, 1930)

Bakom utställningen stod en grupp radikala modernistiska tänkare. Denna grupp kom från delar av de *sociala ingenjörer* som bestod av forskare, arkitekter och ekonomer vars gemensamma drag kan sammanfattas som intellektuella, radikala och moderna. De tog avstånd från den tidigare, i deras ögon misslyckade, ekonomin och politiken och såg nya lösningar i mixen av vetenskap, teknik och ekonomi. De hade politisk vilja att förändra samhället och blev betydelsefulla aktörer i folkhemsbygget. De kom till positioner i samhället där deras tankar fick stort politiskt genomslag, inte minst genom bostadssociala utredningen där flera av dess ledamöter kan räknas till de sociala ingenjörerna. Med influenser från Bauhauskolan och Le Corbusier framarbetade en grupp sociala ingenjörer programförklaringen, *Acceptera*, till Stockholmsutställningen 1930. De sociala ingenjörernas tankar genomsyrades av rationalitet, och att med teknik skulle samhället, och den enskilda människans liv effektiviseras. Deras ambitioner att rationalisera samhället omfattade såväl livet på gatan utanför som livet i hemmet. Samhället och framför allt hemmet skulle formas med effektivitet som ledord. (Hirdman, 2000) Med Le Corbusiers maskinella syn på hemmet delades hemmet in i att fylla fyra funktioner:

- ” 1. En ekonomisk funktionsdel
- 2. En sällskapsdel funktionsdel
- 3. En sov- och vilofunktionsdel
- 4. en gemensam funktionsdel ” (Hirdman, 2000)

Var dels funktion blev föremål för forskning vilket också blev nämnare för den arkitektur, funktionalismen, som också dominerade folkhemsbygget.

Funktionalismen

Den strävan efter att effektivisera var dels funktion i människors liv, var så djupgående att den näst intill kan liknas vid fordismens rationaliserande av fabriken. De sociala ingenjörerna såg inte funktionalismen som en stil utan som en arbetsmetod (Tykesson et al., 2001). Köket som av funktionalisterna ansågs vara kvar i 1700-talet var föremål för de största efterforskningarna. Det skulle utformas för att minimera tiden för hemarbete så att kvinnan fick tid över till arbete, kultur och sport. Det moderna hemmet skulle möjliggöra teknisk och industriell utveckling. (Hirdman, 2000) Kanske i sin mest utmärkande form bildades *Hemmens forskningsinstitut* vars uppgift var att gå in i svenska hem och forska på de arbeten som utfördes där. Med syfte att i nyproduktion rationalisera hemarbetet mättes allt i tid och längd. (Nordiska Muséet) Bostaden fick också en ny roll för hälsan. Den skulle inte bara husera människor, den skulle också hålla människor friska där solljus, luft och grönska sågs som viktiga komponenter. Byggandet tog med denna utgångspunkt avstånd från den tidigare arkitekturen med smala gator och slutna innegårdar. Istället byggdes fristående hus, med putsade enkla fasader, där takterrasser och balkonger blev mer vanliga. Bilvägen fick en egen plats skild från fotgängare och cykelburna. Var funktion gavs egen plats och privatbilismen fick därmed också en större betydelse och inflytande i planeringen. (Tykesson et al., 2001)

Metod

Material

Jag kommer att sammanfatta relevanta delar av det valda materialet, Folkhemstalet (Hansson, 2012) och Acceptera (Asplund et al., 1931), i en resultatdel som sedan ligger till grund för analysen. Detta medför dock att jag i sammanfattningen väljer delar som är relevanta för analysen vilket gör att urvalet kan ses som en del av analysen.

Studien

Studien är kvalitativ till sin metod då texterna studeras både utifrån det uttalade och det icke uttalade. Det vill säga också utifrån vad som går att utläsa mellan raderna. Detta för att förklara och urskilja de för ideologikritiken relevanta delarna, samt de maktaspekter som kan relateras till teorikapitlet. Därför är den kvantitativa innehållsanalysen, vars förklaringsvärde främst ligger i mängd, inte tillfredsställande. (Bergström & Boréus, 2005)

Analysen

Jag kommer utföra en ideologikritisk textanalys av folkhemstanken där dess värden och ideologiska maktaspekter kommer att diskuteras med inriktning på subjekten i denna maktutövning. Maktaspekterna kommer också att relateras till folkhemmets praktik genom kapitlen bakgrund och tidigare forskning. Denna argumentation kommer att utgå från analysmaterialen: Folkhemstalet (Hansson, 2012) och debattboken Acceptera (Asplund et al., 1931).

Ideologikritik

Synen på ideologi kommer i denna uppsats vara öppen för både negativ och positiv betraktelsestradition. Den negativa synen på ideologi ger ideologin funktionen att dölja motsättningar i samhället. Den blir då ett instrument för ett intresse att härska. Det vill säga ett instrument för att skapa och reproducera sin maktposition. Den positiva synen på ideologi ger ideologin funktionen att representera en grupps föreställningsvärld. Detta gör att ideologin formulerar en för andra falsk föreställning av verkligheten vilket därmed också leder till felaktiga rekommendationer eller handlingsförslag. (Bergström & Boréus, 2005)

Målet med ideologikritik är att producera en systemkritik som syftar till att jämföra en dominerande ideologis uttalade principer mot dess verkliga inverkan. Detta för att avslöja eventuell diskrepans där emellan. I denna uppsats syftar ideologikritiken till att jämföra folkhemmets anspråk mot dess faktiska principer, och utreda potentiella konsekvenser av dessa principer för medborgaren. Detta görs genom att först identifiera vilka värden och ideologier som verkar i folkhemmet och sedan sätta dessa i en maktteoretisk diskurs där deras inverkan på samhället och individen analyseras. Teorikapitlet ger stöd för en analys av maktens verkningssätt och de enskilda ideologiernas förhärskande aspekter. Det vill säga aspekter som förklarar varför de under ideologierna utsatta subjekten i folkhemmet inte agerar i sitt eget intresse. Detta ger analysen en normativ inriktning vilket medför behovet av en tydlig vetenskaplig förankring av maktteorierna. Det görs i den teoretiska ansatsen. För att ytterligare förankra den normativa delen av analysen till den vetenskapliga diskursen, inkluderas de faktiska politiska reformerna som genomfördes under folkhemsbygget i analysen. (Alvesson & Deetz, 2000)

Kritik har framförts gällande det ironiska och elitistiska med ideologikritikerns sätt att å ena sidan kritisera att människors agerande är styrt och att å andra sidan ha ambitionen att förklara hur människor bör agera och leva. (Alvesson & Deetz, 2000) Jag kommer dock för att svara denna kritik inte göra några anspråk på att förklara hur samhället bör vara organiserat.

Identifiering av ideologi

För att få en inriktning och struktur på analysen har jag delat in folkhemstanken efter dess ideologiska sammansättning. För att veta vilka ideologier som ska analyseras har jag tagit del av tidigare forskning rörande ideologidiskurser om folkhemmet och modernismen. I de fall där jag själv identifierat ideologin har jag lagt vikt vid att argumentera för varför jag ser den aktuella ideologin i materialet. Jag håller mig till vedertagna ideologier: kapitalism, industrialism, funktionalism, rationalism, socialism och frånskriver mig därför behovet av att genomföra en striktare idéanalys. Jag är heller inte ute efter att erkänna eller diskvalificera de funna ideologierna utan endast synliggöra deras existens i materialet. Detta för att kunna relatera dem till relevant vetenskaplig maktdiskurs. (Bergström & Boréus, 2005)

Ett problem med att använda på förhand bestämda ideologier kan vara att materialet lätt kan tolkas till sin, för ideologin, ideala passform, det vill säga att jag presenterar en förenklad eller onyanserad bild av en mer komplex verklighet.

Vissa delar av materialet kommer att vara upp till mig som forskare att tolka. Här kommer min subjektivitet återigen in. Stärker eller försvagar den tolkningsbara delen av texten bevisen för ideologins närvaro i materialet? För att kringgå detta problem skulle jag kunna ha en bredare definition av ideologi men jag hamnar då i en sits där kopplingen till maktteorierna blir otydlig. Oavsett vilken definition jag har av ideologi medför dock identifieringen min subjektiva bedömning av materialet. (Bergström & Boréus, 2005)

Teoretisk ansats

Studien utgår från kritisk teori och radikal geografi i studiet av makt relaterad till folkhemsbygget.

Den kritiska teorin härstammar ur en kritik av modernismen då den anser att modernismen, som tog avstamp i frigörelsen från myt, auktoritet och traditionella värden genom kunskap och förnuft, själv kom att styras av det samma. Den ämnar således gå djupare än modernistisk samhällsvetenskaplig forskning i sin kritik av samhället. Kritisk forskning eller teori ifrågasätter de antaganden som ligger till grund för samhällets uppbyggnad. Den ämnar bryta ner konstruktionen av uppfattningar i dess underliggande beståndsdelar. Genom att analysera exempelvis den bakomliggande kultur, den sociala position och historia som ger dessa myter dess upplevda sanning, och med tanken om det omöjliga i objektivitet försöker den kritiska teorin avmytifiera dessa upplevda sanningar. En skepticism mot just påstådda sanningar genomsyrar den kritiska teorin och medvetandegörandet av social dominans är en hörnsten. I den kritiska analysen ligger fokus på att ifrågasätta snarare än att bekräfta det konventionella och på att särskilja meningar istället för att hitta 'ytliga samförstånd'. Kritisk forskning är av tradition mest kvalitativ. (Alvesson & Deetz, 2000)

En liknande inriktning, men specifik till kulturgeografien, är den radikala geografin. Den uppstod under 1970-talet och likt kritisk teori har den fokus på att analysera social dominans och orättvisa. Den startade med syfte att synliggöra hur tillgångar fördelar sig över geografin men övergick senare till att också försöka förklara varför den skeva fördelningen såg ut som den gjorde. Förklaringarna grundade sig ofta i marxistisk, anarkistisk och välfärdsekonomiska teorier. (Cloke et al., 2009)

Studien kommer att behandla flertalet teoretiker från den kritiska och radikalgeografiska skolan.

Teori

Det urval av teorier som i detta kapitel sammanställts ämnar ge vetenskaplig grund till analysen. För att fylla syftet, att utreda vilka värden och ideologier som låg till grund för den fysiska omformningen av folkhemmet samt problematisera deras implementering, angriper jag materialet ur ett maktteoretiskt perspektiv. Jag ämnar sätta folkhemstanken i en maktdiskurs.

Makt är ett vida studerat och brett forskningsområde. Det blev klart när jag förkovrade mig i litteraturen att jag var tvungen att utreda vad som var av intresse

för studien. Det vill säga vilken maktteoretisk inriktning som gagnar uppsatsens syfte. Detta kapitel börjar med en konceptualisering av maktbegreppet. En konceptualisering som syftar till att förklara teorikapitlets maktteoretiska inriktning.

En konceptualisering av makt.

Jag utgår i min studie ifrån Foucaults (1983) syn på att makt är något som utövas men som inte syns i sig själv. I grund och botten är makt konflikten mellan motstridiga intressen. Det är därför något som måste studeras utifrån denna konflikt eller utifrån dess uppenbara avsaknad av konflikt. I det senare fallet avses maktutövning genom försök till samförstånd där detta samförstånd i realiteten går emot den utsattes intresse. Oavsett om maktutövningen ger upphov till öppet motstånd eller ej uppstår makten i relation mellan utövare och utsatt. Aktörerna kan således inte ses som ett subjekt och ett objekt, där den förste utövar makt över den andre, utan som två aktiva deltagare; två subjekt. Foucault bryter ner denna maktrelation till att handla om två typer av subjektifiering:

"[...]subject to someone else by control and dependence, and tied to his own identity by a conscience or selfknowledge." (Foucault, 1983, p. 212)

Dessa två subjektifieringar förklaras här i kontexten av binär eller decentraliserad makt, eller i kombinationen av dem båda. Den binära makten har tydliga aktörer medan den decentraliserade makten verkar i ett system. Gemensamt för teorierna inom dessa inriktningar, både de decentraliserade och de binära, är att de visar att utövaren inte möter motstånd då maktutövningen görs osynlig. En aspekt jag benämner *maktens osynliga natur*. (Foucault, 1983)

Maktens osynliga natur i den decentraliserade makten

Som subjekt till sin egen identitet har makten en självreglerande funktion på individen. Båda subjektifieringarna ger dock upphov till konflikt, men som subjekt till sin egen identitet kan i konflikten identiteten till synes gömma utövaren då motståndet tenderar att fokusera på symptomen, eller i Foucaults ord "den närmaste fienden", istället för på dess ursprung (Foucault, Dreyfus, & Rabinow, 1983, s. 211). Att individualisera samhället genom att motarbeta samhällelig organisering, driva privatiseringar av välfärden och främja självförverkligandet, gör utövaren mer osynlig och individen mer ansvarig. Det följer samma principer som Machiavellis söndra och härska. Individualiseringen blir en maktutövningsslagmetod där ursprunget filtreras genom individens identitet men där denne genom behovet att upprätthålla denna utövar makten över sig själv. Maktutövningen är med andra ord så integrerad i vår vardag att den förvaltas av våra livsstilar. (Foucault, 1983)

Hardt och Negri talar om maktens splittrande och individualiserande natur i boken *Imperiet* (2003) där de beskriver makten som en informell institutionell ordning. Den maktordning de beskriver är nationsöverskridande och verkande efter nyliberala och kapitalistiska ideal. De menar att människor i denna ordning styrs utan direkt styrning och att de inblandade tar ordningen för givet, som något förutbestämt, som en naturkraft. Motstånd till maktpåtryckningar sätts därför upp mot maktens yttringar och inte mot strukturerna bakom. (Hardt & Negri, 2003)

Maktens osynliga natur får således en mer systeminriktad förklaring än den som Foucault presenterar.

”Det nya paradigmet är både system och hierarki, en centraliserad konstruktion av normer och en omfattande produktion av legitimitet, spridd över hela världen. [...] Några kallar denna situation ”governance without government” för att visa på den ibland omärkbara men ständigt mer effektiva strukturella logik som samlar alla aktörer inom helhetens ordning.” (Hardt & Negri, 2003, s. 27)

Herbert Marcuse, en av grundfilosoferna inom den kritiska teorin, talar i sin bok *Den endimensionella människan* (1968) också om en systeminriktad makt där han beskriver den moderna industrialismens utbredning över samhällslivet och menar att den industriella produktionsapparaten passar in samhället och människan till att möjliggöra sin reproduktion och utveckling.

”[Produktionsapparaten] bestämmer inte bara de socialt nödvändiga sysselsättningarna, kunskaperna och attityderna utan också de individuella behoven och önskingarna.” (Marcuse, 1968, s. 15)

På så sätt underkastar det industriella samhället alla delar som bidrar till dess fortlevnad: naturen, kulturen, politiken och ekonomin. Den industriella livsstilen blir på så sätt totalitär för människan. (Marcuse, 1968)

Naomi Klein ser likt Hardt och Negri makten som en allomslutande och självreproducerande organism. Hon menar att makten är så integrerad i våra liv att det inte längre går att särskilja var den kommer ifrån eller var den appliceras (Klein, 2001). Marcuse (1968), Hardt & Negri (2003) och Klein (2001) beskriver alla den decentraliserade makten som ett samhällssystem som på olika sätt är förhärskande för individen. De ser alla kapitalismen som en central aktör verkande i detta system men att den är en av flera. De har inte en lika renodlat marxistisk förklaring till systemet som Habermas (1984) som identifierar denna form av decentraliserad makt till att enbart vara kapitalismen.

Habermas (1984) diskuterar kapitalismens inverkan på individen med konflikten mellan arbete och kapital som utgångspunkt. Båda parter är beroende av varandra men arbetet blir en vara, liksom alla andra produktionsfaktorer, till kapitalets efterfrågan och är därigenom något som kan rationaliseras i produktionen. Denna rationalisering minskar arbetarens inflytande över den färdiga produkten och desto mindre arbetarens inflytande är över den färdiga produkten desto sämre position har också arbetaren i maktrelationen. Habermas (1984) menar att kapitalismen i och med sin natur som oändligt expanderande underkastar sig allt som gynnar kapitalackumuleringen, däribland individens livsstil. Identitetsskapandet i detta system är således också styrt av de värden som premieras av systemet, det vill säga de värden som gynnar kapitalackumuleringen. Egenskaper som inte skapar mervärde faller därmed ur. Individens funktion blir på så sätt mer och mer förfinad för att stärka systemet och individen samtidigt mer och mer beroende av det. Habermas tankar om kapitalismens strävan efter rationalisering av produktionsfaktorerna samstämmer med Marcuse (1968) tankar om industrialismens utbredning:

”Produktionsapparaten försvarar och utvidgar ekonomiskt och politiskt sitt inflytande över arbetstid och fritid, materiell och andlig kultur. Genom det sätt på vilken den är organiserad tenderar den att bli totalitär.” (Marcuse, 1968, s. 20)

Individens fria val styrs på så sätt av att ansamlandet av kapital belönas i systemet och av att avsaknaden av kapital minskar möjligheten till att påverka den egna livssituationen.

Maktens osynliga natur i den binära makten

Hittills har jag redovisat teorier om den decentraliserade och individualiserande formen av makt. I dessa system finns också konflikter med tydliga aktörer. Allen (2004) kallar denna syn på makt binär makt. Detta teoretiska angreppssätt ser makt som något som kan ägas, tilldelas någon eller något som kan skrivas in i strukturella relationer. Ägandet av makt visar då också dess rumsliga placering.

Naomi Klein (2007) skildrar i sin bok Chockdoktrinen en annan aspekt av den osynliga makten men ur perspektivet av individen som subjekt direkt till någon annans kontroll. Hon menar att nyliberala ekonomer från Chicago under ledning av Milton Friedman utarbetat ett reformkoncept som bygger på att utnyttja folks desorienterade tillstånd, deras chocktillstånd under en kris, för att dölja genomförandet av omfattande reformer. Hon bygger sin teori på bland annat efterspelet av orkanen Katrina, statskuppen i Chile, kriget i Irak och återuppbyggnaden av samhället i Indonesien efter tsunamin 2004. De ekonomiska reformer som gjorts under och efter dessa kriser följer samma mönster: att vid tillstånd av kris snabbt genomföra oåterkalleliga förändringar innan samhället återgår till det normala. Milton Friedman säger själv i samband med efterspelet av tsunamin i Indonesien 2004:

”en ny regering har sex till nio månader på sig att införa större förändringar; om den inte tar tillfället i akt och handlar beslutsamt under denna tidsperiod kommer tillfället inte att återkomma”. (Friedman genom Klein, 2007)

Det är detta handlingsmönster Klein kallar chockdoktrinen och det är detta handlingsmönster som döljer maktutövningen.

Harvey (2003) beskriver, inte helt olikt Hardt och Negri (2003), ekonomiska och politiska maktinstitutioner i nära nätverk som, inom nationer men också på en global nivå, utövar sin makt över samhällen. Dessa nätverk bestående av statliga institutioner, stora företag, finanscenter, och överstatliga samarbetsinstitutioner säljer enligt Harvey (2003) ett paket av fri handel, fri rörlighet för kapital, blandat med demokrati, mänsklig frihet och individuellt självförverkligande. Konsumenterna som köper in sig i detta paket blir själva genom sin livsstil dess förvaltare. Paketets komponenter utgör, enligt Harvey (2003), grunden i det nyliberalistiska paradigmet som hämtar sin makt från människors (van)föreställningar om både samhällelig och personlig utveckling. Denna teori utgår därmed från den binära makten men inkluderar den decentraliserade makten så som den upplevs av individen. De reformer som Klein (2007) beskriver i Chockdoktrinen består av samma nyliberala paket Harvey talar om.

Teorins relevans för studien

Som jag nämnde i början av kapitlet är det gemensamma för de teorier jag presenterat, både de decentraliserade och de binära att bägge maktformer medför att utövaren inte möter motstånd då maktutövningen görs osynlig. I Chockdoktrinen är människorna i krisen omedvetna om att de blir utsatta och är därmed också oförmögna att sätta upp motstånd. Under Industrialismen, kapitalismen och nyliberalismen påverkas inte individen direkt utan dennes livsstil. Då livsstilen förvaltar makten och gömmer utövaren blir heller inte utövaren mål för motstånd. Det är med andra ord inte individen som är målet för påverkan utan dennes livsstil. Det finns också en dimension av systemmakt där systemets komplexitet verkande genom individens identitetsskapande gör det omöjligt att skilja utövare från den utsatte. Det blir således inte heller direkt påverkan på individen som är intressant för studien, utan påverkan på livsstilen. (Foucault, 1983)

Sammanställning av Material

I detta kapitel följer ett sammandrag av folkhemstalet och boken Acceptera. Syftet med detta är att ge läsaren förståelse för folkhemstanken och dess praktiska visioner samt att sammanställa material till analysen.

Folkhemstalet

Hansson målar upp en bild av samhället som ojämlikt. Han delar in det i klasser med konflikterande intressen. Han låter högern med de regerande liberalerna representera de övre klasserna och socialisterna representera de undre. Han talar om högern som representanter för godsägarna, företagarna och kapitalisterna och socialisterna som representanter för statarna, torparna, arbetarna, de fattiga och de arbetslösa. Hansson talar om klassamhället som "fåtalets diktatur" (Hansson, 2012) där 9 % av befolkningen äger 90% av förmögenheterna. Ett samhälle i konflikt mellan starka och svaga, privilegierade och tillbakasatta samt plundrare och plundrade (Hansson, 2012).

Talet beskriver högern som uppehållare av de dåliga sociala förhållanden som råder i landet vilket Hansson förklarar med högerns ovilja att inskränka sina privilegier. Vad som däremot engagerat högern enligt Hansson är att få ett slut på de arbetsmarknadskonflikter som blivit allt vanligare sedan sekelskiftet. Högerns förslag till lösning är dock att lagstifta om kollektivavtal vilket Hansson menar motarbetar arbetarnas kamp om högre levnadsstandard och ytterligare skulle försvåra konflikten. (Hansson, 2012)

Hansson efterlyser en väg mot samförstånd och fred där båda arbetsmarknadsparter gagnas och den gemensamma strävan efter enskild och allmän "rikedom och kultur" kan tillgodoses. De produktionsfaktorer som kan räknas till naturtillgångar kan inte tillåtas tillhöra ett fåtal kapitalister utan hela folket och ska därför vara statligt ägda. Vidare måste i samförståndets anda de demokratiska rättigheterna även gälla i arbetet. Hansson menar att arbetarnas ökade inflytande över produktionen och samförståndet skulle möjliggöra för en ökad produktion. Hansson efterlyser en vidare utveckling av demokratin vilket lovats men inte genomförts av sittande borgerliga regering. Större trygghet för den

arbetande befolkningen i form av bistånd vid arbetslöshet, sjukdom, moderskap och ålderdom saknas, enligt Hansson, medborgarna i folkhemmet. (Hansson, 2012)

Som sammanfattning kan sägas att folkhemstalet efterfrågar samarbete för ökad produktion och ökat välstånd samt en mer omfattande fördelning av detta välstånd, i såväl ekonomiska som demokratiska termer. (Hansson, 2012)

”Inom den socialistiskt skolade delen av arbetarklassen är det en ganska allmän mening, att det nya och bättre samhället säkrast och bäst reses under fredlig utveckling. Vi betrakta arbetet som den förnämsta källan till rikedom och kultur. Vi se i det ostörda värdeskapandet en av de viktigaste betingelserna för allmänt väl och enskildas bästa. Under senare år har man även bland arbetarna börjat fundera över om icke förhållandet på arbetsmarknaden skulle kunna nöjaktigt regleras på ett bättre sätt än genom öppna förödande strider. [...] Man kommer då in på den industriella demokratins problem, som enligt min mening innesluter den verkliga lösning av arbetsfredens problem, och som, löst med ärlighet och förstånd, kommer att mäktigt bidra till övervinnandet av näringslivets svårigheter och till en stegrad produktion.”(Hansson, 2012)

Acceptera

Följande Sammanställningen av *Acceptera* (Asplund et al., 1931) är gjord för att på ett klarare sätt än boken själv visa författarnas syn på vetenskap, samtiden, människan, staten och bostaden.

Synen på vetenskapen

För att få en bild av författarnas syn på vetenskap i debattboken *Acceptera* (1931) är det viktigt att ta upp vad de menar med objektivitet. De dedicerar detta ämne ett eget kapitel där de tar upp vad de menar är farorna med subjektivitet. Främst gäller det subjektiviteten till det förgångna, det traditionella. Det är konservatismen som är den stora fienden för en objektiv samhällssyn. De tar upp exempel från tidigare forskning vars slutsatser dragits på ett för litet empiriskt material och efter egna intressen. De ifrågasätter också den som de säger 'autokratiska' synen på att samhället av nödvändighet är styrt av de högre klasserna. De menar att bristen på objektivitet i samhällsdebatten får samhället att fokusera på att hantera symptomen av ett problem istället för på dess grundorsak. Samtidigt som de argumenterar för objektivitetens nödvändighet belyser de nödvändigheten att anpassa teori till andra intressen för att ge den inflytande. Boken är ett debattinlägg och det blir tydligt att de har intensionen att få igenom sina tankar i politiken. (Asplund et al., 1931)

Synen på samtiden

Författarna beskriver en överklass som är fast i det förgångna, som ser till 1700- och 1800-talet för sina ideal, både i samhällsorganisering och estetik och som därför inte är förmögna att driva samhällsutvecklingen framåt. Författarna menar istället att hoppet om välstånd står till de lägre klasserna; där de framhåller kvinnorna som gått ut i arbetslivet och de manliga yrken som höjts i status ”till att vara klasslösa”, som föredömen. Däremot måste dessa progressiva klasser fostras till att inte eftersträva samma estetiska ideal som de förlegade övre klasserna har. De beskriver en samtida misstro till det nya som beror på den tidiga industrialismens ”barbari”. Hantverk ses därför som fint och industriellt som fult. I

fråga om byggnadsestetik menar författarna att motståndet mot det industrialistiska är som störst då det gäller hemmet då det varit en trygg punkt förskonad från den tidiga industrialismens framfart. Att inkräkta i denna sfär möter därför stort motstånd. Författarna menar dock att den samtida industrin moderniserats och inte är förtjänt av den dåliga dager den tidigare industrialismen satt den i. Dessutom måste nya moderna mer funktionsinriktade skönhetsideal ersätta de gamla. (Asplund et al., 1931)

Det moderna

Författarna försöker definiera samtiden och menar att det samtida samhället gett dem möjligheter till välstånd och frihet. Det är den utvecklade industrin som gett tekniska och ekonomiska förutsättningar till detta. Om samtiden:

”Vi måste anmäla oss som dess tjänare, vi måste hjälpa till att lösa dess problem.”
(Asplund et al., 1931, s. 13)

För att visa möjligheterna med en omstrukturering av kulturlandskapet målar de upp två typexempel från Europa och ställer dem mot varandra där den ena framställs som konservativ och den andra progressiv. De kontrasterar varandra tydligt och den progressiva innebär en omorganisering av kulturlandskapet till att främja varutillverkningen, arbetsförtjänsten och köpkraften. Dessutom skulle en utökning av väg- tåg- och flyg-infrastrukturen öka handeln och finanssektorn. Välståndet uteblir i det konservativa exemplet. (Asplund et al., 1931)

Människan och staten

De samtida arbetarna har fått högre löner och mer tid till förströelser. Dessutom har friluftaktiviteter, studier och tekniska apparater blivit en viktig del av vardagslivet. Författarna beskriver detta som positivt och något som bör främjas och kultiveras. Det blir därför viktigt att rationalisera individens vardag så att mer tid kan viggas åt detta. Staten bör ta hand om fler av de nödvändiga sysslor individen ägnar sig åt. De ger exempel på internat där barnfostran skulle skötas professionellt. Matlagningen skulle också skötas externt för att frigge tid till andra för individen mer fruktbara sysslor. Författarna menar dock att denna rationalisering inte kommer att införas av den trots allt konservativa arbetarklassen utan något som måste införas uppifrån. (Asplund et al., 1931)

Bostaden

Författarna menar att hemmen fastnat i 1700-talet och att ett modernt hem måste bryta med det gamla för att ta tillvara på det moderna livets möjligheter. Därför måste planeringen av en modern bostad ta hänsyn till de krav den moderna livsstilen ställer. Bostadsplaneringen måste alltså utgå från behoven hos de boende, både medvetna och omedvetna sådana. Därmed ska också arkitekten lägga fokus på insidan och inte som tidigare ha fokus på att förgylla stadsbilden. Det ideala hemmet ska uppfylla följande krav:

”[...] ett sunt och soligt läge, tillräckligt med luft och utrymme till dem som bor där. För var och en ett avskilt rum att sova i, ett gemensamt utrymme där alla kan samlas, helst även en friluftsplats och ett ostört hörn för studier. Dessutom ett bekvämt och tillräckligt utrymme för matlagning och lämpliga hjälpmedel för att arbetet skall gå lätt samt goda hygieniska anordningar, att möjliggöra en sund kroppsvård.” (Asplund et al., 1931, s. 48)

Köket ger de extra uppmärksamhet och menar att dess roll minskat de senaste åren då den moderna industrin erbjuder färdigrätter och det ökade välståndet ger möjlighet att äta på restaurang. Ett modernt kök bör därför vara mindre men med fler tekniska apparater. Ett väl utformat kök minskar den tid husmodern trots allt behöver arbeta i det. Tid hon istället kan lägga på att kultivera sitt intellekt eller på förvärvsarbete. Med andra ord är det tid hon kan ägna åt att förverkliga de moderna livsidealen. (Asplund et al., 1931)

Bostadsbyggandet

För att kunna möta det stora bostadsunderskott som finns argumenterar författarna för att också bostadsbyggnationen måste omfattas av industrins principer. Det innebär att bostaden måste standardiseras för serieproduktion, vilket skulle pressa ner marginalkostnaden per tillverkad enhet. Serieproduktionen kräver dock en stordrift som Sveriges samtida, alltför små, bostadsbolag inte klarar. Författarna tar också upp kritiken riktad mot vad kritikerna kallar bostadsmaskinen och dess brist på trevnad och personlig prägel. Återigen försöker författarna möta bilden av industrialismen som fiende till det sköna med att påpeka att det inte är den tidiga industrialismen som verkar utan en modern. De går också till angrepp på själva begreppet trevnad som de anser bör inkludera moderna ideal och moderna funktioner. (Asplund et al., 1931)

Form

Författarna menar att även konstscenen ställt sig skeptisk mot den tidiga industrialismen och den teknik den medförde men att:

”Vi måste acceptera den [industriella kulturen] för att kunna bruka den till vårt bästa. För att vinna klarhet i vår situation och komma till en ny fruktbar uppfattning måste vi rensa ut även alla gamla rent estetiska betraktelsesätt, som vi i realiteten växt ifrån.” (Asplund et al., 1931, s. 135)

De hävdar att de gamla formidealen måste kompromissas med tidens krav på funktion. Sett till byggnation ska den inte inkluderas i en skönhetsdiskurs lika lite som andra praktiska föremål. De ideal som bestämmer skönhet måste också förnyas till det mer funktionella, ordnade och industriella. I argumentationen för den nya formstilen menar författarna att ”den nya andan har en stark moralisk ryggrad” och bör därmed accepteras (Asplund et al., 1931, s. 148). Moralen springer ur i att den nya stilen bottnar i samhällsnyttan.

Som svar på kritiken att den nya byggnadsstilen inte smälter in i stadsbilden, säger författarna att var stilepok har satt sin prägel och att samtiden alltid kontrasterat sin omgivning. Dessutom varnar de för att fästa vikt vid stadens yttre attribut då detta inte går ihop med att möta behoven hos invånarna. Behov som också tvingat gatan till att fylla en ny funktion.

”Staden som konstverk är ett farligt begrepp. [...] Gatan är icke längre ett sällskapsrum. Där härskar enväldigt rörelsen. Där är ett vimmel av människor, av bilar, bussar, spårvagnar, där ropar skyltfönster, fyrar och skyltar sitt ”se upp!” (Asplund et al., 1931, ss. 187-188)

Gatan är inte en plats för att beskåda fasader utan en plats för trafik. Därför ska inte heller arkitekten fokusera på utsmyckning av det yttre utan ge plats åt skyltfönster på gatuplan.

Författarna argumenterar för att den nya stilen ska ta samma totalomfattande plats i samhället som andra stilar gjort förut. Den måste få genomslag i såväl byggnation som konstindustri och den allmänna kulturen. Det är först då den ger mening och kan sägas vara en komplett stil. Människan och samhället måste passas in så som alltid gjorts i epokskiften. Istället för att klä det moderna i omoderna kläder vilket vore falskt, argumenterar författarna för att istället fostra folket till att se det nya som kultur och inte som nu okultur. (Asplund et al., 1931)

Analys

Som tidigare nämnts består analysen av en ideologikritik med maktteoretisk inriktning. Det material som kommer att analyseras är Folkhemstalet av socialdemokraternas dåvarande partiledare Per Albin Hansson, vilket målar upp den ursprungliga visionen för folkhemsbygget, samt debattboken *Acceptera* av Asplund *et al.* (1931) som utifrån folkhemsvisionen kom att konkretisera tankarna i samhällsbyggnationen. Kompletterande underlag för analysen tas från Yvonne Hirdmans (2000) och Tyke Tykesson *et als* (2001) forskning samt ur bakgrundskapitlet. Ideologikritiken har till syfte att problematisera potentiella effekter av folkhemets ideologiska sammansättning. Detta görs i en maktdiskurs som utgår ifrån Foucaults (1983) tankar om makt där maktutövning skapar två aktiva deltagare, en som trycker på och en som står emot eller anammar påtryckningen. Det vill säga två subjekt: utövaren och den utsatte. Jag kommer beskriva makten utifrån den utsattes perspektiv samt undersöka konsekvenserna av att vara det utsatta subjektet i det aktuella maktspelet. Analysen ämnar således utreda vilka värden och ideologiska system medborgaren hade att förhålla sig till, samt hur dessa system kan verka på individen.

Folkhemstalet

Värden

Jämlikhet

Folkhemstalet målar en vision om ett jämlikt samhälle där vinsten av arbetet fördelas för att gagna en större del av befolkningen än bara kapitalisterna. Talet drivs av konflikten mellan socialister och liberaler. Det är inte en antikapitalistisk vision Hansson målar upp men en vision där kapitalisternas ekonomiska ställning begränsas. Den är inte strängt socialistisk då kapitalisterna fortfarande ska få äga maskinerna och få tillräckligt stor del av vinsten för att kunna återinvestera och skapa nya värden men socialistisk i det hänseende att Hansson argumenterar för att den arbetande befolkningen ska ges en större andel av vinsterna och mer inflytande över produktionen. Hanssons (2012) strävan efter jämlikhet och tillväxt ger folkhemstanken en sammansättning av att människans inneboende värde även ska speglas i fördelningen av ekonomin samtidigt som kapitalisterna ges ett instrumentellt värde som tillväxtskapare i denna ekonomi. Fördelningen av kapital motiveras därigenom av en blandning av inneboende och instrumentella människovärden.

Samförstånd

Hansson efterlyser samförstånd och samarbete vilket öppnade upp för kompromisser med liberala värden. Något socialdemokraterna inte kan ha varit främmande för då de själva senare anammade och praktiserade Keynes teorier om kris som en följd av för liten konsumtion. De införde också familjebidraget för att öka privatkonsumtionen hos lågt bemedlade familjer. Med andra ord efterfrågades ett samförstånd vilket öppnade upp för att ge marknadsekonomiska värden större inflytande. Samförstånd kan i sig själv också ses som en av värdepelarna i folkhemstanken då stort fokus läggs på att argumentera för nyttan i detta. Som sagt i kontextkapitlet blir 30-talet också i praktiken en tid av samförstånd. Både regeringsbildningar och arbetsmarknadskonflikterna löstes genom förhandling. Socialdemokraternas tog genom inblandningen av marknadsvärden alltså en vändning från sina tidigare marxistiska ideal mot mer marknadsvänliga sådana. Hanson (2012) beskriver den gemensamma vägen framåt som samförstånd mellan arbetare och arbetsgivare för en ökad produktion. Det är, utan att han använder just ordet tillväxt, det som står i fokus för att säkra samhällets välgång. Detta fokus på att säkra industrins framgång ger folkhemstanken industriella förtecken.

Instrumentella människovärden och marknadsvärden

Talet använder det goda hemmet som metafor för det goda samhället. Ett hem där ingen ses som mer än någon annan, där jämställdhet och samförstånd råder och ingen förfördelas. Ett hem där individerna arbetar för varandra och hemmets bästa. Vilka som inkluderas i detta hem definieras som Sveriges medborgare, ofta omnämns den arbetande befolkningen, kapitalisterna och de utsatta i samhället. Folkhemstalet satt i kontext med den forskning av Yvonne Hirdman (2000), som tidigare redogjorts för i kapitlet tidigare forskning, visar att folkhemmet i realiteten utestängde vissa människor och värderingar. Det var den rationella, för samhället och industrin bidragande människan som inkluderades vilket då samtidigt exkluderade den som inte kunde eller ville leva på dess premisser. Dessa exkluderade människor: brottslingar, utvecklingsstörda eller människor med, för det rationella folkhemmet, avvikande livsstilar sågs som hot mot det goda hemmet. Rädslan för att detta hot skulle överföras till nya generationer fick konsekvensen att staten genomförde tvångssteriliseringar. Folkhemstalets vurm för industrin som vägen till välgång och, för denna, indelningen av bidragande och icke bidragande människor visar på en långtgående instrumentell syn på medborgaren. Sett utifrån Herbert Marcuse (1968) tankar om industrialismens rationaliserande natur blir således folkhemmet med sin indelning av bidragande och tärande människor en följd av industrialismens utbredning.

Hansson bejaktar kapitalismen genom att främja industrin men samtidigt kritiserar han kapitalisterna. Han anser att arbetarna i större grad ska få ta del av vinsterna men gör ingen koppling till vinst som drivkraft inom industrialismen. Industrin är enligt Hansson vägen till allmänt välstånd. Han talar därmed emot sig själv då de kapitalistiska idealen som till stor del präglas av tillväxt genom rationalisering är de samma som präglar industrialismen. Sett utifrån Habermas (1984) tankar om det kapitalistiska systemets inverkan på arbetaren blir arbetarens position i produktionen oförändrad. Det som med folkhemstanken förändras är vem arbetaren blir subjekt till. För arbetaren förblir konflikten den samma mellan arbete och kapital men staten ges en större roll som ägare av produktionsmedel.

Där går dock att argumentera för att staten är folket men det betyder inte att arbetaren som subjekt till kapitalismen förändras. Arbetarens roll som produktionsfaktor förblir föremål för rationalisering vilket enligt Habermas (1984) förminskar dennes inflytande över den färdiga produkten och i förlängningen dennes inflytande över sin situation. Den alltmer välmående arbetarklassen kom i folkhemmet att få en mer konsumtionsinriktad roll i ekonomin. Att även individens fritid rationaliseras för att öka den ekonomiska tillväxten kan i enlighet med Habermas tankar ses som en naturlig följd av kapitalismens utbredning över samhället. I och med detta blir arbetarens inflytande över sitt arbete förminskat samtidigt som dennes roll som konsument på fritiden ökar. Arbetaren förlorar således under kapitalismen mer och mer makt till kapitalets favör och blir mindre och mindre herre över sin tillvaro som endast går att påverka genom möjligheten till konsumtion. (Habermas, 1984)

Acceptera

Subjekt till funktionalismen

Författarna beskriver ett samhälle organiserat utifrån funktion. Om folkhemstalet beskrev samhället som ett solidariskt hem menar jag att Acceptera (1931) beskriver samhället som ett produktivt hem. Ett hem där var del utformats efter funktion och där dessa funktioner ämnar främja samhällelig progression, både ekonomisk och demokratisk. Detta är de uttalade värdena, det vill säga vad som ytligt kan utläsas ur texten. Till detta går också att utläsa en underliggande dimension, som kan ses utifrån effekterna av den funktionalistiska ideologin. Denna dimension visar ett hem som följer samma tanke om rationalitet som fabriken. Det funktionalistiska hemmet är således tillika det industrialistiska hemmet. Då det funktionalistiska samhället också tilldelar sina medborgare funktioner riskerar de människor som inte uppfyller dessa funktioner att inte få plats i det. Något som också blev ett faktum i och med tidigare nämnda tvångssteriliseringar. Här går att föra samma resonemang utifrån Marcuse (1968) om industrialismens totalitära natur som i tidigare stycke. Det vill säga att produktionsapparaten underkastar sig alla delar i samhället som bidrar till dess fortlevnad. I funktionalismens fall även människorna och deras livsstilar. Författarna berättigar den allomfattande visionen för det goda funktionalistiska samhället med att det har "en stark moralisk ryggrad" (Asplund et al., 1931, s. 148) grundad i allmännyttan.

Funktionalismen omfattar inte bara det yttre samhällets organisation utan också den privata sfären. Individerna och familjelivet är föremål för omdaning. Denna omorganisation blir ett försök att påverka individens behov. Lika mycket som författarna talar om att fylla behov (medvetna och omedvetna), talar de om att skapa behov. Behov som passar den moderna människan och det funktionalistiska moderna samhället så som studier, ett hälsobringande friluftsliv eller nyttjandet av de nya apparaterna. Författarna verkar se sig själva som bättre vetande och tar rollen som förmyndare åt folket. De beskriver på detta sätt det goda moraliska samhället och också den goda medborgarens plats i det samt hur denne bör vara och vad den bör eftersträva. Författarna vill förändra medborgarnas livsstilar till att passa det funktionalistiska samhället.

Subjekt till industrialismen

Asplund *et al* (1931) har en stark tilltro till det industrialistiska samhället. De menar att det är industrin som gett samhället förutsättningar för välstånd och den frihet en större del av befolkningen nu tar del av. Boken genomsyras av en vurm för industrialismens rationella organisation och de tekniska innovationer som kommit därur. Författarna talar om hur lösningen av samtidens problem liksom framtidens potential till välstånd står till industrialismen och de argumenterar för en omdaning av kulturlandskapet för att bättre understödja industrin och möjliggöra vidare utveckling. För att stävja den rådande bostadskrisen sätts också hoppet till en industrialisering av bostadsbyggnationen.

Staden, bostaden, människan ges en instrumentell roll i det industrialistiska samhället. Asplund *et al* (1931) adapterar industrins organisatoriska beskaffenhet också på det sociala livet i hemmet. Det kan vara krasst men det går att argumentera för att bostadskrisen utnyttjades, möjligen omedvetet, för att standardisera det sociala livet. Den minutiösa planeringen av bostadens varje funktion ämnade underlätta livet för medborgaren men hade också en fostrande aspekt. Vardagen i denna bostad var standardiserad och planerad efter industrialistiska ideal för att skapa medborgare med produktiva livsstilar. Funktionalismens genomslag på 30-talet följer ett liknande mönster som det som målas upp av Klein i *Chockdoktrinen* (2007), att utnyttja krisens nöd och förvirring för att driva igenom sina intressen. I detta fall rationaliseringen av hemmen och människorna däri.

Subjekt till rationalismen

Rationalismen är en konsekvens av industrialismens organisering av produktionsfaktorerna och kapitalismens strävan efter rationalisering av dessa. Enligt Habermas (1984) ligger det i kapitalismens natur att underordna sig allt som gynnar kapitalackumuleringen. Det funktionalistiska samhället genomsyras, genom rationaliseringen, av kapitalismens och industrialismens beskaffenhet.

Enligt författarna har den samtida arbetaren högre lön och mer fritid än tidigare. Fritid som denne lägger på friluftaktiviteter, studier och nyttjandet av tekniska apparater. Det är dock oklart om författarna menar att så nu är fallet, till vilken grad detta stämmer eller om det är en önskan i den vision de framlägger. Då de inte hänvisar till någon undersökning blir det svårt att veta. Acceptera beskriver ändå en vision som möjliggör för kultivering av dessa aktiviteter. Rationaliseringen av hemmen kan ses som ett led i vad Marcuse (1968) kallar industrialismens totalitära utbredning där rationaliteten blir ett överordnat värde. Författarna efterfrågar en större statlig inblandning i privat- och familjelivet för att, som de säger, frigöra tid för individen till mer produktiva sysslor. I och med att rationaliseringen av hemmet styr vilka delar av livet som ska premieras finns där också en tanke om goda och dåliga sysslor. Det vill säga en klassificering av vad som anses som god kultur och dålig kultur. Författarnas syn på den goda kulturen tar också den avstamp i industrialismen och det värdeskapande vilket blir tydligt i kapitlet om konsten. Där argumenterar Asplund *et al* (1931) för en mer funktionsinriktad konst med skönhetsideal som riktar in sig mot det ordnade och som klipper banden till de tidigare epokenas skönhetsideal. Med andra ord argumenterar de för skönhetsideal som bygger på industriella principer. De kan

sågas efterlysa en förändring av individens preferenser till att, för samhället, vara mera nyttskapande. Författarnas vilja att rationalisera alla aspekter av samhällslivet vittnar om ett samhälle präglad av en strävan att producera förutbestämda värden och livsstilar.

Subjekt till livsstilen

Enligt Foucault (1983) agerar livsstilen förvaltare av värden för individen. Livsstilen rymmer normer och moraliska rättesnören vilka för individen kan ses som självvalda, självklara eller naturgivna och för att upprätthålla en viss livsstil måste individen ställa upp på dess premisser. Att påverka individens livsstil så som Asplund *et al* önskar göra genom samhällets fysiska utformning skulle på så sätt göra att deras idéer accepteras omedvetet och reproduceras av individerna själva.

Att skapa en livsstil efter särskilda värden blir således att skapa en förvaltare av dessa värden och ett sätt att få individen att, omedveten om denna påverkan, realisera dem. Individen kommer om den anammar livsstilen reproducera den (Foucault, 1983). Jag har inte funnit något som visar på att männen bakom folkhemmet var medvetna om detta eller hade det som strategi men det framkommer tydligt att de hade en vilja att funktionalismen skulle bli allomfattande i samhället, eftersom det först var då de ansåg att den skulle ge mening. De försökte skapa ramarna och levnadsmiljön för en ny livsstil. Människorna skulle sedan fostras till att acceptera den. Den funktionalistiska ideologin filtrerades således genom livsstilen i folkhemmet och blir med Foucaults (1983) tankar därigenom härskare över individen. Att bygga in samhällsidealen i medborgarens livsstil så som Asplund *et al* (1931) gör, resulterar med andra ord i att individen själv förvaltar och reproducerar det funktionalistiska paradigmet bestående av kapitalistiska, industrialistiska, rationalistiska och socialistiska ideal. I och med att påverkan inte skedde mot individen direkt utan mot dennes livsstil kommer, enligt Foucaults tankar, ursprunget till den funktionalistiska idén att förbli gömt. Individen förblir samtidigt omedveten om maktutövningen och därmed oförmögen att bjuda motstånd. Kleins (2001) tanke om komplexiteten i maktens inblandning i livsstilen förklarar också varför detta medvetandegörande blir svårt för individen då makten, om denne försöker se den, ser ut att komma överallt och ingenstans ifrån.

Här går dock att argumentera för att det trots allt var en öppen påverkan på livsstilen, att individen var medveten om och ville anamma dessa nya ideal. Indikationer för att så var fallet kan tolkas ur det stora antal besökare stockholmsutställningen hade och förekomsten av hemmens forskningsinstitut. Samtidigt är dessa endast fristående enstaka manifestationer av folkhemstanken och inget som belyser helheten av de många pusselbitarna. Ett annat tänkbart scenario är att det var ett medvetet beslut att anamma folkhemstanken men att de tog det onda med det goda. En stor del av befolkningen led som tidigare beskrivet av bostadskrisen.

Subjekt till ett system

Liksom Hardt och Negris (2003) imperie eller Harveys nyliberala världsordning är det samhälle Acceptera beskriver ett allomfattande system som inordnar människorna som subjekt under det funktionalistiska paradigmet. Ett paradigm

bestående av industrialistiska och kapitalistiska ideal. Klein (2001) beskriver i en kritisk artikel om ekonomisk fundamentalism ett självreproducerande kapitalistiskt samhällssystem, i det avseendet inte olik det funktionalistiska samhället, vilket idag blivit så allomfattande att det inte längre går att särskilja varifrån maktutövningen kommer eller var den appliceras. Acceptera, läst i ljuset av detta och med Habermas (1984) tankar om det kapitalistiska samhällets självreproduktion samt Marcuse (1968) tankar om det industrialistiska samhällets självreproduktion, uppenbarar ett samhälle med ett obalanserat samhällskontrakt där fokus ligger på samhällssystemets reproduktion och utbredning. Medborgarna blir i denna dystopi medel för ett mål.

Slutsatser

Vilka övergripande värden präglar den ursprungliga tanke som låg till grund för det fysiska byggandet inom ramen för folkhemmet?

Folkhemstalets övergripande värden är, så som argumenteras för i analysen, jämlikhet genom människans lika inordning efter inneboende värde, människans olika inordning efter instrumentella värden, samhällets organisering efter marknadsvärden och samhällets organisering genom samförstånd. En ökad jämlikhet är målet för visionen som presenteras i talet och återkommande på så sätt att det uttalade syftet är att bistå nöden för de utsatta i samhället genom att fördela samhällets resurser. Detta genom att också ge staten en större äganderoll inom näringslivet. Samtidigt som människans inneboende värde värnas indelas också människan instrumentellt efter bidrag till den ekonomiska tillväxten. Detta kan ses i och med vilja att ge arbetarna en starkare men trots allt fortfarande ojämlig ställning i relation till kapitalägarna, samt att kapitalisterna får en fortsatt privilegierad ekonomisk ställning. Folkhemstalet efterfrågar ett samhälle som organiseras efter industrins vinster investerade i välfärden. Återigen blir det en kompromiss mellan människans inneboende värde och för ekonomin instrumentella människovärden. Framgång för industrin och statlig fördelning av dess vinster är målet för att nå en större välfärd. En förutsättning för att så ska bli fallet är enligt Hansson att arbetarklassens nöd avhjälps. Det visar på synen av arbetaren som instrument för industriell och samhällelig framgång. Människornas nöd ska avhjälpas för att de då kan öka tillväxten i industrin. Samtidigt visar folkhemstalet på en vilja att värna människans inneboende värde just för sakens skull. Samförstånd ges stort utrymme i talet. Hansson efterfrågar samförstånd i sin ambition att avhjälpa nöden i samhället. I detta samförstånd öppnas folkhemstanken upp mot mer marknadsinriktade värden. Industrins tillväxt och därmed också kapitalets tillväxt sätts i fokus för välfärden.

Vilka ideologiska aspekter präglar den vidare utvecklingen av folkhemstanken?

Acceptera medförde en konkretisering av folkhemstanken och en vidare ideologisk utformning i och med att den beskrev hur det fysiska samhället skulle formars och utefter vilka ideal. Som analysen visar får industrialismen i och med Acceptera ett betydande inflytande över folkhemmet. Folkhemstanken kommer nu också att på ett mer konkret sätt visa på att verka efter kapitalistiska principer i och med den rationaliseringsprocess som Asplund *et al* (1931) förespråkar. Rationalismen

genomsyrar Acceptera och är som visat en konsekvens av dessa två ideologier. Folkhemmet blir således ett paradigm bestående av socialistiska, industriella och kapitalistiska ideal vars principer och aspekter ligger till grund för samhällets fysiska utformning. Det är alltså dessa ideologier som präglar den vidare utvecklingen av folkhemmet.

Vilka konsekvenser kan det ideologiska ramverket tänkas få för medborgaren i folkhemmet och dess efterlevande?

Industrialismens och kapitalismens utbredning så som den har konstaterats i analysen får en förhärskande roll för individen. Kapitalismens strävan efter rationalisering av produktionsfaktorerna inordnar individen efter industrialistiska ideal. Folkhemmet blir på dessa grunder ett sätt att standardisera medborgarnas livsstilar. En standardisering som ämnar påverka individen till att skapa förbestämda värden för produktionsapparatens bästa. Som konkret exempel tar sig detta uttryck i rationaliseringen av den fysiska utformningen av hemmet där ambitionen var att frigöra tid för medborgaren. Tid som denne skulle ägna åt mer produktiva sysslor. Medborgarens nya roll som konsument kan också ses som ett exempel på industrialismens och kapitalismens utbredning då denna syftar till att stödja just kapitalackumuleringen genom ökad efterfrågan för industrins produkter. Asplund *et al* (1931) ägnar en stor del av boken till att beskriva den moderna industrins varor och till att argumentera för deras samhällsnytta genom rationaliseringen av privatlivet. Med kapitalismens utbredning blir medborgarens förmåga att påverka sin livssituation också mer beroende av möjligheten till konsumtion. En livsstil baserad på att effektivt ansamla kapital främjas i systemet och andra värden så som gemenskap och solidaritet rationaliseras bort. Detta kan ses som en individualiseringsprocess där utövaren av makt göms bakom individens livsstil. Som självutnämnt bättre vetande argumenterar Asplund *et al* (1931) för en förändring av medborgarnas livsstilar. Livsstilar som skulle medföra nya moderna behov. Medborgarens alla livsaspekter var som sagt föremål för rationalisering och för att understryka kapitalismens och industrialismens totalitära tendens tas tvångssteriliseringarna upp i analysen. Socialismens utilitaristiska syn på samhället, samtidigt tilltro till auktoritet och socialdemokraternas uppenbart svaga demokratiska ideal, visar i och med dessa övergrepp hur långt in i medborgarens liv rationaliseringen i folkhemmet sträckte sig.

Den stora konsekvensen för medborgaren är dess tydligare inordning som subjekt till dessa ideologier. De har självklart funnits där tidigare också men inte, i och med rationaliseringen, i en så konkretiserad form som i det fysiska byggandet. Individen är genom folkhemmets rationalisering av livsstilen subjekt till ideologierna på ett mer renodlat vis.

Nöden i samhället gjorde självklart sitt till att folkhemmets omfattande nybyggnation uppskattades och dess moderniteter mottogs med öppna armar men i denna uppsats argumenteras för ytterligare en aspekt, att utformningen inte bara ämnade stävja nöden utan också skapa nya för samhället mer produktiva medborgare. I analysen argumenteras för att kriserna utnyttjades som dimridå för att genomföra folkhemmets omfattande ideologiska samhällsomvandling och att medborgarens livsstil genom den fysiska utformningen blev föremål för påverkan efter dessa ideal. Folkhemmet ämnade omstrukturera samhället till att mer

effektivt skapa nya värden. Däribland medborgarens livsstil. En livsstil som väl accepterad, blir förhärskande och dess värden reproducerade av individen själv. Som subjekt under livsstilen blir dessutom dess ursprung gömt och för individen upplevs den som självvald. Dessutom är maktstrukturen för individen till synes så komplex att det bidrar till att gömma dess ursprung. Genom att påverka medborgarnas livsstilar skapades hos var och en en förvaltare av de folkhemiska idealen. Medborgarnas livsstilar blir således det som reproducerar samhällssystemet i sig.

Vilka eventuella stridigheter finns mellan folkhemmets ursprungliga värden och dess vidare ideologiska utveckling?

Folkhemstalet hade som uttalat syfte att stävja nöden i samhället och att ge arbetaren större inflytande över sin egen situation och samhället i stort. Genom den stora bostadsbyggnation som ägde rum och de fackliga avtal som slöts uppfylldes också detta syfte men mer än så gjordes. I Acceptera (1931) blir rationalismen, med sin instrumentella människosyn, styrande för visionen om samhällets fysiska utformning. Medborgarens funktion för samhället kom i fokus och blev föremål för omdaning. En påverkan som syftade till att göra medborgaren mer produktiv, det vill säga mer värdeskapande för det industrialistiska samhället och dess kapitalister. Den fysiska utformningen av samhället, så som den beskrivs i Acceptera (1931), planeras efter att skapa behov och livsstilar efter kapitalistiska och industrialistiska ideal. I analysen argumenteras, utifrån Habermas (1984), Marcuse (1968) och Foucaults (1983) tankar, för att individen omedvetet under förvaltning av sin livsstil reproducerar de industrialistiska och kapitalistiska idealen tills de blir totalitära för denne och samhället.

Acceptera (1931) som representant för folkhemmets vidare ideologiska utveckling visar att folkhemstanken i och med de sociala ingenjörernas inblandning tog en vändning mot mer industrialistiska och kapitalistiska ideal. Att bygga in dessa ideal i de fysiska samhällsstrukturerna gör att de tillslut blir totalitära för individen och samhället och till följd därav överordnade övriga ideal. Därmed uppstår i och med industrialismens och kapitalismens självreproducerande och rationaliserande natur mer och mer en diskrepans mellan den ursprungliga visionen av folkhemmet och dess vidare ideologiska utveckling. Folkhemstanken blir, utefter dessa tankar, en kapitalistisk och industrialistisk snöboll satt i rullning.

Sammanfattning

Uppsatsen undersöker folkhemstankens ideologiska utveckling utifrån texterna Folkhemstalet (Hansson, 2012) och Acceptera (Asplund et al., 1931). Det ideologiska ramverket analyseras sedan utifrån kritisk teori med ett maktteoretiskt perspektiv där ideologiernas reproducerande aspekter lyfts fram tillsammans med innebörden av dess implementering genom påverkan av medborgarens livsstil. Studien visar att det finns en diskrepans mellan ingångsvärdena i folkhemstankens ursprungliga vision och dess vidare ideologiska utveckling där kapitalism och industrialism framgångsrikt konkurrerar med den ursprungliga strävan efter jämlikhet. Vidare konstateras att implementeringen av folkhemmets ideologiska ramverk hos medborgaren genom påverkan på dennes livsstil ytterligare förstärker reproduktionen av ideologierna samtidigt som de, omedvetet för den utsatte, blir förhärskande för individen.

Litteraturförteckning

Alvesson, M., & Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Asplund, G., Markelius, S., Paulsson, G., Sundahl, E., Åhren, U., & Gahn, W. (1931). *Acceptera*. Stockholm: Bokförlagsaktiebolaget Tiden.

Bergström, G., & Boréus, K. (2005). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.

Boverket. (2007). *Bostadspolitiken - Svensk politik för boende, byggande och planering under 130 år*. Karlskrona: Boverket, Publikationsservice.

Cloke, P., Cook, I., Crang, P., Goodwin, M., Painter, J., & Philo, C. (2009). *Practising Human Geography*. London: Sage Publications Ltd.

Foucault, M., Dreyfus, H. L., & Rabinow, P. (1983). *Michel Foucault, Beyond structuralism and hermeneutics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Habermas, J. (1984). *Borgerlig offentlighet*. Lund: Arkiv Förlag.

Hansson, P. A. (2012-15-06). *Svenska tal*. Hämtad 14-18-12 från svenskatal.se: <http://www.svenskatal.se/1928011-per-albin-hansson-folkhemstalet/>

Hardt, M., & Negri, A. (2003). *Imperiet*. Stockholm: Vertigo & Tidskriften Fronesis.

Harvey, D. (2003). *The New Imperialism*. New York: Oxford University Press.

Hirdman, Y. (2000). *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folkhemspolitik*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Klein, N. (2001-27-10). Between McWorld and Jihad. *The Guardian* .

Klein, N. (2007). *Chockdoktrinen*. (H. Gudenäs, & S. Lindgren, Trans.) Stockholm: Ordfront.

Konstindustri, konsthantverk och hemslojd. (1930-05). Stockholmsutställningen 1930. *Stockholmsutställningen 1930* . Stockholm.

Landsorganisationen, LO. (2012-31-05). *Svenska Modellen*. Hämtad 2014-18-12 från lo.se: http://www.lo.se/start/solidarisk_lonepolitik/svenska_modellen

Marcuse, H. (1968). *Den endimensionella människan*. Stockholm: Bokförlaget Aldus/Bonniers.

Myrdal, A., & Myrdal, G. (1997). *Kris i befolkningsfrågan*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.

Nordiska Muséet. (n.d.). *Nordiska museet*. Hämtad 2014-17-12 från Hemmens forskningsinstitut : <http://www.nordiskamuseet.se/artiklar/hemmens-forskningsinstitut>

Petterson, H. (2012). *Socialdemokraternas historia*. (S. Gunnerud, Ed.) Hämtad 2014-29-10 från Socialdemokraterna: www.socialdemokraterna.se

Regeringskansliet. (n.d.). *Regeringskansliet*. Hämtad 2014-30-10 från www.regeringen.se: <http://www.regeringen.se/sb/d/4393>

Rudberg, E. (1999). *Stockholmsutställningen 1930*. Borås: Författaren och kommitén för stockholmsforskning.

Tykesson, T., Ingemark, A., Pedersen, B., Melchert, D., & Olsson, J. (2001). *Bostadsmiljöer i Malmö, inventering. Del 1: 1945-1955*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne Län och Malmö Kulturmiljö.

Tykesson, T., Ingemark, A., Pedersen, B., Melchert, D., & Olsson, J. (2001). *Bostadsmiljöer i Malmö, inventering. Del 1: 1945-1955*. Malmö: Länsstyrelsen Skåne Län och Malmö Kulturmiljö.

Wallen, F., & Ekdal, C. (2013). *En företagsnära lönebildning*. Stockholm: Svenskt näringsliv.